

İSLAM ŞƏRQİNİN ORTA ƏSR İSPAN ƏDƏBİYYATINDA ROLU “SİD HAQQINDA NƏĞMƏ”

Jalal Qənbərli, ADU, İspan dili kafedrasının baş müəllimi

Tarixin sınaqlarından uğurla çıxan orta əsr İspaniyası çox böyük tarixi və siyasi hadisələrlə zəngindir. Bu hadisələr İspan ədəbiyyatından yan keçməyərək, onun gələcək inkişafında həlledici rol oynamışdır. Beləki 711-ci ildə Şimali Afrikadan ərəb tayfaları olan bərbərlərin (mavrlar) Piriney yarımadasına daxil olması Vestgot kralı Rodriqonun qoşunlarının darmadağın edilməsi ilə nəticələndi. Qısa bir müddət ərzində Kontabriya dağları arasında yerləşən Asturiya krallığını çıxmaq şərti ilə İspaniyanın bütün ərazisi ərəblərin ixtiyarına keçdi. İlk öncə ərəblərin istilası altından bütün ərazilər mərkəzi Damaskda yerləşən Xilafətin təbəçiliyində olsa da, çox tezliklə müstəqil Kordova əmirliyi, bir qədər sonra isə bütün istila edilmiş ərəb torpaqlarını öz hakimiyyəti altında birləşdirən Kordova xilafəti yarandı. Kordova çox tezliklə Avropanın ən qüdrətli dövlətlərindən birinə çevrilərək, digər Avropa dövlətləri ilə sıx əməkdaşlıq etməyə başladı. Kordova dövrünün ən gözəl şəhərlərindən birinə çevrildi. Onun şair və alimlərinin şöhrəti isə bütün Avropaya yayıldı. Ərəblərin Piriney yarımadasını ələ keçirməsi yalnız tarixi nöqteyi-nəzərdən böyük əhəmiyyət kəsb etmir. Çünki demək olar ki, 8 əsr ərzində burada iki fərqli dünya, iki fərqli mədəniyyət xristian Qərbi və müsəlman Şərqi yaşayır və inkişaf edirdi. Ərəblərin İspaniyaya hücumu yalnız istila ilə nəticələnmədi, bu istila ispan xalqına böyük tövhələr verdi. Belə ki, xilafət bütün vasitələrlə burada elmin müxtəlif sahələrinə, xüsusən də ədəbiyyatın inkişafına böyük təkan verdi. Fikrimizi əsaslandırmaq üçün deyək ki, X əsrdə Xəlifə II Əl Hakamın Kordovada yerləşən şəxsi kitabxanasında 400 mindən çox kitab vardı ki, onların içərisində yunan və roma alimlərinin əsərləri həm orijinal, həm də tərcümə variantlarında saxlanılırdı. Məhz ərəblərin sayəsində bütün Avropa Aristotel və Platonun doktrinalarının təhrif deyil, orijinal formaları ilə tanış olmuşlar. Universitetlərin və digər təhsil ocaqlarının yaranması da məhz bu dövrlərə aiddir. Ərəblər İspaniyaya özləri ilə birlikdə gözəl poeziya da gətirmişlər. Məlum olmuşdur ki, İspan lirik poeziyası məhz ərəb lirik poeziyasının təsiri altında formalaşmışdır. Burada möhtəşəm saray və abidələrin tikilməsi də ərəblərin adı ilə bağlıdır. Lakin bütün bunlara baxmayaraq ərəb istilasından (conquista) dərhal sonra ispan xalqı öz torpaqlarını yadelli işğalçılardan azad etmək mübarizəsinə, yəni reconquistaya başladı. 7 əsr ərzində istila edilmiş torpaqlarını qaytarmaq üçün mübarizəyə qalxan ispan xalqına öz məqsədlərinə çatmaq üçün yeddi əsr lazım oldu. Məhz bu 7 əsrlik mübarizə qəhrəmanlıq dastanlarının yaranması üçün münbit şərait yaratdı. Bu qəhrəmanlıq

dastanlarının qorunaraq nəsillərdən-nəsillərə keçməsində peşəkar müğənni ifaçıların böyük xidməti olmuşdur. Kastilyada xuqlar, Qalisiyada joqrar, Katoloniya da coqlar adlanan bu şəxslər profesional şair olmaqla yanaşı, həm də artistdirlər. Onlar diyarbadıyar gözərek rəqsləri, mahnıları ilə camaatı əyləndirir, pantamima və akrobatik hərəkətlər nümayiş etdirirdilər. Eyni zamanda bu şəxslər arfanın müşayiəti ilə qəhrəmanlıq dastanlarını oxuyurdular. Qeyd edək ki, xuqlar yalnız bu poemaları oxumurdular, onlar eyni zamanda bu poemaların müəllifi və həmmüəllifi olurdular. Bu dastanlarda XI və XIII əsrdə baş vermiş siyasi hadisələr, mavrlarla mübarizə öz əksini tapmışdı. Bu dövrdə 15-ə qədər qəhrəmanlıq dastanları yazılmışdır ki, onların da zirvəsi "Mənim Sidim" haqqında (El cantar de Mio Sid) nəgməsi sayılır. Dastanın qəhrəmanı həqiqətən də mövcud olmuş tarixi şəxsiyyət Rodriqo Dias (Rui Dias)dır. Bir neçə ərəb döyüşçüsünü döyüşlərdə məğlub etdikdən sonra "Sid" (ərəbcə Sid-ağa, cənab deməkdir) təxəllüsünü qazanmışdır. 1047-ci ildə anadan olan bu şəxs nüfuzlu və zəngin olmaqla yanaşı kral Sançonun sağ əli olaraq, onun bayraq daşıyanı kimi şərəfli bir vəzifəyə layiq görülmüşdür. Alfonsun hakimiyyətə gəlməsi Sidin mövqeyini dəyişmiş və bu hadisə sonradan onun saraydan qovulması ilə başa çatır. Bundan sonra bir müddət ərəblərə qulluq edən bu şəxs sonradan onlara qarşı çıxır. Bir neçə uğurlu qələbədən sonra 1092-ci ildə ərəbləri məğlub edərək, Valensiyanı ələ keçirir. Zamanımıza kimi gəlib çatmış "Mənim Sidim" haqqında nəgmə Pedro Abbat tərəfindən qələmə alınmışdır. Müəllifi olan xuqların adı isə bəlli deyildir. Dastan 1755-ci ilə kimi Burqos yaxınlığında bir monastırda saxlanmış Tomas Antonio Sançes tərəfindən tapılaraq 1779-cu ildə nəşr edilmişdir. Poema 3 hissədən ibarətdir. I hissə "Sürgün olunma haqqında nəgmə" adlanır. Bu hissə Sidin məcbur olaraq Kastilyanı tərk etməsi, bir-birinin arxasınca bir neçə ərəb şəhərini ələ keçirməsi, əldə edilmiş sərvəti döyüşçülər arasında ədalətlə bölünməsi ilə ibarətdir.

II hissə "Toy haqqında nəgmə" adlanır. Bu hissədə Sidin növbəti qəhrəmanlıqları, Mərakeş kralı Yusifi məğlub etməsi, Valensiyanı ələ keçirməsi, kralla barışması və istəməsədə kralın istəyi ilə qızlarını ərə verməsindən danışılır.

III hissədə "Karpel meşəsində təhqir haqqında" nəgmə adlanır. Bu hissədə Sidin toydan bir qədər sonra vətənə qayıtmaq istəməsi ilə başlayır. Sidin və onun əhatəsinin onlara etdikləri istehzanı qızlarından çıxaraq, onları döyüb qaranlıq meşədə yırtıcı heyvanlara yem olmaq üçün qoyub getmələri və Sidin bundan xəbər tutaraq, qızlarını xilas etməsi və kürəkənlərini layiqli cəzalandırmasından söhbət açılır. Dastanın demək olar ki, bütün tədqiqatçıları onun tarixi realılıqla böyük uyğunluğunu təsdiq edirlər. Həqiqətən də poemada yalnız Sid deyil, bütün qəhrəmanlar - istər Sidin ailəsi, istərsə də ən yaxın əhatəsi tarixdə mövcud olmuş şəxslərdir. Bundan başqa poemada cərəyan edən hadisələr həqiqətən də baş vermiş hadisələrdir. Müəllif Sidi reconquistaya başçılıq edən, yalnız vətənini

yadelli işğalçılardan təmizləmək arzusu ilə yaşayan bir xalq qəhrəmanı kimi vermişdir. Müəllif bunun üçün real faktlara əsaslansa da ,onun qəhrəmanlıqlarını bir qədər şişirdək, onun ilk gündən mavrlara (ərəblərə) qarşı mübarizəyə başçılıq etməsini göstərmişdir. Tarixdəsə Sidin bir müddət ərəb Əl Mütəminə qulluq etməsi barədə faktlar mövcuddur. Bundan başqa onun ələ keçirdiyi bütün torpaqlarda ərəblərlə çox qəddar rəftar etməsi barədə poemada söhbət belə açılmaz. Dövrünün tipik feodal, zənginliyini hər yolla artırmağa can atan bu şəxs poemada vətəni dəliçəsinə sevinən mehriban ata və ər, qayğıkeş ağa, ədalətli döyüşçü kimi göstərilir. Başqa sözlə desək, müəllif xalqın öz qəhrəmanında görmək istədiyi bütün müsbət keyfiyyətləri bu şəxsə birləşdirmişdir. Məhz bu xüsusiyyətlər də onu İspaniyanın böyük milli qəhrəmanı və poemada adlandırdığı kimi "Mənim Sidim"ə çevrilir.

Bu dastan ilk öncə hərəkətverici qüvvəsi sadə xalq kütlələri olan reconquista haqqında dastandır. O ilk öncə xalqın öz torpaqlarının azadlıqları uğrunda apardıqları mübarizəni özündə əks etdirən bir dastandır. Bundan başqa tanınmış tədqiqatçı P.Menendes Pidalın fikrincə bu dastan İspaniyanın tarixi, ədəbiyyatı barədə yazılan hər bir elmi iş üçün ən əsas mənbədir. İlk dəfə 1799-cu ildə çap edilmiş dastan ingilis Robert Sautiyə görə ispan dilində yazılmış ən gözəl əsərdir. Şotland Xellamsa bu poemanın Danteye qədər Avropada yazılan bütün əsərlərdən öndə gedən bir əsər olduğunu göstərir.

İsifadə edilmiş ədəbiyyatın siyahısı :

- Штейн А.Л. История испанской литературы
Издательство «Высшая школа», 1976
Смирнов А. А Средневековая литература Испании
Издательство «Наука», 1969
Плавкин З.И Литература Испании IX – XV веков, Москва, 1986
Менендес Пидаль « Избранные произведения» Испанская литература
средних веков и эпохи Возрождение Москва, 1961
Нусинов И.М История литературного героя Москва, 1958

PEZJOME

В этой статье говорится о влиянии арабов на развитие испанской литературы средних веков, а также о новом взгляде в поэме Песня о моем Сиде.

SUMMARY

In this article speak about influence of Arabian occupation and about the development of Spanish literature in the Middle Ages and in the same time about new look in the poem Song about Sid.